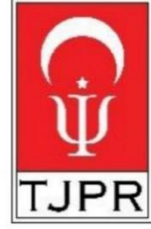




Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 9 • Haziran 2024 • 9-40

Issue: 9 • June 2024 • 9-40



Boşanma Sürecindeki Bireylerde Başa Çıkma Stratejileri ve Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma

A Study on Coping Strategies and Religious Coping in Individuals Going Through the Divorce Process



Esmâ Salim

Doktora Öğrencisi
Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: esmackr@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-1635-8491
Isparta / Türkiye

Hüseyin Certel

Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
E-posta: hüseyincertel@sdu.edu.tr
Orcid: 0000- 0002-5120-7904
Isparta / Türkiye

PhD Student

Süleyman Demirel University
Institute of Social Sciences
E-mail: esmackr@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-1635-8491
Isparta / Türkiye

Professor

Süleyman Demirel University
Faculty of Theology
E-mail: hüseyincertel@sdu.edu.tr
Orcid: 0000- 0002-5120-7904
Isparta / Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1267281>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	18 Mart 2023 • 18 March 2023
Kabul Tarihi • Accepted	26 Nisan 2024 • 26 April 2024

Ö z e t

Son yıllarda, özellikle modern toplumlarda, resmi bilgilere göre boşanma oranlarında ciddi oranda artış yaşandığı dikkatleri çekmektedir. Boşanma vakalarındaki söz konusu artış, toplumsal değişim bağlamında değerlendirilmelidir. Birbirinden farklı olmakla birlikte, birbiriyle yakından ilişkili siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik kökenli dinamikler toplumsal değişimi hızlandırmıştır. Bu değişimler, toplumda aile ve evlilik ilişkilerine yansımıştır. Örneğin, eşlerin evlilikten beklentileri değişime uğramaya başlamıştır. Eşler arasındaki uyumsuzluğun yine eşler tarafından tolere edilmesi zayıflamıştır. Boşanma gibi çoğu tabu kabul edilen olgulara karşı birey ve toplumun verdiği tepkiler değişime uğramıştır. Netice itibarıyla bu ve benzeri gelişmeler son yıllarda boşanma oranlarının yükselmesine zemin hazırlamıştır. Bir süreç olarak boşanma, karşı karşıya kalınan zorluklar ve sıkıntılar nedeniyle bireyler üzerinde yoğun stres yaratmaktadır. Boşanma sürecinin yarattığı bu yoğun stres, kişiler üzerinde birbirinden farklı etkiler yaratabilmektedir. Dolayısıyla bireyler farklı başa çıkma yolları sergilemektedir. Bazı kimseler yaşamında maruz kaldığı yoğun stres durumlarından kendilerini koruyabilmek, yıpratıcı ve bunaltıcı durumların üstesinden gelebilmek için dine tutunabilmektedir. Boşanma sürecinin yarattığı stres karşısında bireylerin başa çıkma stratejileri bu araştırmanın merkezî problemi oluşturmaktadır. Araştırmada boşanma sürecindeki bireylerin karşı karşıya kaldıkları stresli durumlarla baş etmede kullandıkları stresle başa çıkma stratejileri ve dinî başa çıkma tarzları konu edilmiştir. Bu araştırma metodolojik açıdan nicel yöntemle yapılmış olup, çalışma tarama modelleri arasında yer alan ilişkisel taramaya uygun olarak yürütülmüştür. Araştırma evrenini, Isparta Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'ne 2015 yılının 1 Ocak ile 31 Aralık ayları arasında çekişmeli boşanma davası açmış kişiler oluşturmaktadır. Söz konusu duruma uygun olan ve araştırmaya dahil olmayı kabul eden 54'ü kadın, 51'i erkek toplam 105 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Sözlü onamlarının ardından katılımcılara önce bazı demografik özellikleri hakkında kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Ardından Dinî Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre boşanma aşamasındaki bireylerde; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, kendine yönelik dindarlık algısı değişkenlerinin bireylerin stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarını etkileyen faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Boşanma süreci • Stres
Başa çıkma • Dini başa çıkma

A b s t r a c t

In recent years, especially in modern societies, a significant increase in divorce rates has been observed according to official data. This increase in divorce cases should be evaluated in the context of social change. Although different from each other, political, cultural, social, and economic dynamics, which are closely related to each other, have accelerated social change. These changes have been reflected in family and marital relationships in society. For example, expectations of spouses from marriage have begun to change. The tolerance of spouses towards incompatibility between them has weakened. Reactions of individuals and society towards phenomena such as divorce, which were mostly considered taboo, have changed. As a result, these and similar developments have paved the way for an increase in divorce rates in recent years. As a process, divorce creates intense stress on individuals due to the challenges and difficulties faced. This intense stress caused by the divorce process can have different effects on individuals. Therefore, individuals exhibit different coping strategies. Some people may turn to religion to protect themselves from the intense stress situations they are exposed to in life and to overcome exhausting and overwhelming situations. The central problem of this research is the coping strategies of individuals in the face of stress caused by the divorce process. The research focuses on the coping strategies and religious coping styles used by individuals going through the divorce process to deal with stressful situations they face. This research was conducted using quantitative methods and was carried out in accordance with the relational survey model, which is among the survey models. The population of the study consists of individuals who filed for contested divorce cases at the 1st Family Court of Isparta Courthouse between January 1 and December 31, 2015. A total of 105 people, including 54 women and 51 men, who were suitable for the situation and agreed to participate in the study, were included in the research. After obtaining their verbal consent, a personal information form about some demographic characteristics was first applied to the participants. Then, the Religious Coping Styles Scale and the Coping with Stress Scale were applied. According to the results of the research, it was concluded that gender, age, educational status, income status, and self-perceived religiosity are factors that affect the coping and religious coping styles of individuals going through the divorce process.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Divorce process • Stress
Coping • Religious coping

Giriş

Modern dönemde psikoloji ve sosyoloji başta olmak üzere, hemen hemen bütün sosyal bilimlerin, ailenin toplumun temel yapı birimi olduğu ve toplumsal düzenin işleyişine etki eden işlevleri bulunduğu gibi ön kabullerinin bulunduğunu söyleyebiliriz (Rycroft, 1989: 2; Emiroğlu & Aydın, 2003: 20; Bakırcıoğlu, 2012: 27; Timuçin, 2004: 13; Marshall, 1999: 112-113). Bu yönleriyle aileyi hem toplumsal hem de hukukî bir kurum olarak değerlendirebiliriz (Gözübüyük, 2001: 109; Ezra Park, 2017: 69; Turner, 2014: 364). Evlilik ise ailenin oluşumuna giden yolun başında kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirmelerini ve bu birleşme neticesinde eşler arasında meydana gelen ilişkiyi ifade etmektedir (Atar, 2007: 112; Ayan, 2004: 10).

Evlilik ve aile içi ilişkiler, bazı bireyler için daha önce deneyimlemedikleri eş ve ebeveyn olma gibi yeni roller üstlenmeleriyle doyum ve mutluluk kaynağı olabildiği gibi bazıları için ise huzursuzluk ve mutsuzluk yaratabilmektedir (Hawkins, 2005: 445; Giddens, 2012: 289). Bu durumda boşanma, kimi zaman arzu edilmemesine rağmen, ilişkilerin içinde bulunduğu çözümsüzlüğe bir tür çözüm olarak ön plana çıkabilmektedir.

Günümüzde aile kurumunun karşı karşıya kaldığı en ciddi meydan okumalardan birisinin boşanma olduğunu ifade etmek mümkündür. Boşanma, en yalın ifadeyle, evlilik birliğinin hukuken sona ermesidir (Marshall, 1999: 79). Çoğunlukla, anlık gelişmelerin değil belli bir sürecin yarattığı birikimin ürünüdür. Modern toplumsal düzenlerde boşanma oranlarının artma eğiliminde olduğu dikkatleri çekmektedir. Örneğin ABD’de her iki evlilikten birinin boşanmayla neticelendiği ifade edilmektedir (Tarhan, 2005: 71-97). Resmî veriler ülkemizde de boşanma vakalarının artma eğiliminde bulunduğunu göstermektedir. Nitekim Türkiye’de kaba boşanma hızı (her bin nüfus başına düşen boşanma sayısı) 2001 yılında 1,41 iken 2022 yılında 2,13’e yükselmiştir (TÜİK, 2023). Modern dünyada bireyleri evliliğe devam etmek yerine boşanmaya yönelten nedenlerin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik zemininin giderek genişlediğinden bahsetmek mümkündür (Turner, 2014: 364-377; Giddens, 2012: 264).

Türkiye’de aile hukuku, çoğu medeni ülkede olduğu gibi, boşanmanın anlaşmalı veya çekişmeli gerçekleşebileceğini kabul etmektedir. Ancak boşanma ister anlaşmaya dayalı ister çekişmeye dayalı gerçekleşsin eşlerin yaşamına bazı yönlerden olumsuz olarak yansıtılabilmektedir.

Dolayısıyla boşanma vakalarının bir kısmı bireylerin yaşamında başa çıkılması gereken bir psikososyal sürece dönüşerek yıpratıcı ve bunaltıcı stres kaynağı hâlini alabilmektedir.

İnsan, herhangi bir zamanda herhangi bir stres kaynağıyla karşılaştığında, çoğunlukla gerilir ve psikolojik açıdan uyarılır. Akabinde hissettiği rahatsızlıktan bir an evvel kurtulmanın yolunu arar (Atkinson & Atkinson, 1999: 509). Bu arayış psikoloji literatüründe “*başa çıkma*” kavramı etrafında ele alınmaktadır.

Bilişsel-fenomenolojik stres ve başa çıkma teorisinin gelişimine en değerli katkıları sunanların başında gelen Folkman ve Lazarus (1984: 141-142) başa çıkmayı, bireylerin stres yaratan olay ya da durumla karşılaşmalarının ardından kendilerine tehdit gördükleri problemle mücadele etmede kullandıkları bilişsel ve davranışsal çabalar şeklinde tanımlamaktadırlar. Onlara göre başa çıkmanın belli başlı özellikleri şu şekildedir: Her şeyden önce başa çıkma bir süreçtir. İkincisi başa çıkma tutum ve davranışları otomatikleşmiş tepkiler değildir. İnsanın sahip olduğu kaynaklarla bağlantılıdır. Üçüncüsü başa çıkma, sonucu iyi ya da kötü olduğuna bakılmaksızın, bireyin gerçekleştirdiği bütün düşünce ve eylemlerden oluşur. Son olarak başa çıkma bireyi zorlayan koşulları hafifletme, o koşullardan kaçınma veya kabullenme gibi girişimleri içerebilmektedir.

Folkman ve Lazarus (1984: 150-152; 1986), stresle baş etme sürecinde bireylerin bazen duygu odaklı bazen de problem odaklı yöntemler kullandıklarını dile getirmektedir. Bununla birlikte bu iki yöntemi birlikte kullanmaları da söz konusu olabilmektedir. Duygu odaklı başa çıkma yöntemlerinin önemli bir bölümü duygusal gerilimin azaltılmasına yönelik bilişsel süreçleri içermektedir. Kaçınma, minimize etme, uzaklaşma, seçici dikkat, olumlu karşılaştırmalar ve olumsuz olaylardan olumlu değer çıkarma gibi stratejiler buna örnektir. Problem odaklı başa çıkma yöntemleri ise sorunu tanımlama, maliyet-fayda analizi yaparak alternatif çözümler üretme, bunlar arasından seçim yaparak harekete geçme gibi stratejileri içermektedir.

Problem odaklı başa çıkmada bireyin rahatsız eden sorunla aktif olarak mücadelesi ön plandadır. Bu yöntemde birey, herhangi bir sorunla veya uyumunu olumsuz etkileyen yeni bir durumla karşılaştığında, onu değiştirmeye ya da onunla yeniden karşılaşmamaya yönelik bir yol bulma çabasına girer (Atkinson ve Atkinson, 1999: 509-510). Duygu odaklı başa çıkmada ise birey pasif konumdadır. Bu süreçte hedef, sorunu ortadan kaldırmak değil, onun neden olduğu menfi duyguları ortadan kaldırmaktır (Hökelekli, 2013: 219).

İnsanın içinde bulunduğu ve üstesinden gelemediği stres kaynaklı bunaltıcı durumlar karşısında başvurduğu duygu odaklı başa çıkma stratejilerinden birisi dinî inancı dayanak alır. Diğer bir ifadeyle stresli durumla mücadelede birey dine yakınlaşmakta, böylelikle dinî ve manevi kaynaklar, insan için dayanılması oldukça zor olan koşullara karşı yaşama tutunma ve mücadele etmede güç kaynağı haline gelmektedir. Din, bireysel manada insanın benlik ve kişilik gelişimine; toplumsal manada ise ahlak ve sosyal gelişimine katkı sunan temel unsurlar arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte dinî inanç psikososyal açıdan bir güç kaynağıdır. Diğer bir ifadeyle insanın kendisini sıkıntılı veya bunalmış hissettiği zamanlarda ona ihtiyaç duyduğu cesaret ve umudu sağlama işlevini üstlenebilmektedir. Bu bağlamda dinin, insanın yaşamında karşılaştığı olaylar karşısında farkındalık kazanmasına, bu olayları anlamlandırmasına yardımcı olduğu ve böylelikle de yaşadığı dünyayı kontrol edebilmesine imkân tanıdığını dile getirmek mümkündür (Ayten, 2012; Ayten & Sağır, 2014; Ekşi, 2001; Lazarus & Folkmaz, 1984; Koç, 2009; Pargament vd., 1990; Pargament, 1997; Şentürk, 2010).

Dinin ruhsal sağlığa etkisine ilişkin farklı görüşler söz konusudur. Viktor Emil Frankl, Abraham Moslow, Carl Gustav Jung, William James ve Gordon Willard Allport gibi ruh sağlığı bilim insanları, dinî inancın ruhsal sağlık üzerinde olumlu etkisi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buna karşılık Sigmund Freud ve takipçileri, dindarlığın hastalıklı bir ruh hâli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Freud, dinî bir illüzyon (yanılsama) olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Freudyen psikoloji, insanoğlunun sarııcı olaylar karşısında yaşadığı çaresizlik ve tükenmişlik karşısında dinin, yanılsamalı olsa da insanoğluna güç verdiğini kabul etmektedirler (Hökeleli, 2012: 71). Din ve başa çıkma sürecindeki etkisini bilimsel bir temelde ele alan isimlerin başında Kenneth I. Pargament gelmektedir (Pargament, 1997; Pargament vd., 1990).

Pargament (1997: 72-78), kriz ya da travmatik olayların insanlarda ruhsal, psikolojik veya fiziksel, kimi zaman da bunların karması etkiler bıraktığını dile getirmektedir. Bu durumun giderek ağırlaşmasını insanoğlunun, geçmişte kriz durumlarıyla ya da travmatik olayların etkisiyle başa çıkmada sağladığı toplumsal destekten uzaklaşmış olmasıyla ilişkilendirmektedir. Yani insanoğlunun sırtındaki yük geçmişe oranla artmış, stres yaratan olaylar depresyon, anksiyete, sinirlilik, alkolizm, psikosomatik rahatsızlık gibi ruhsal ve fiziksel tepkilere yol açmıştır.

Basit bir anlatımla başa çıkma belli bir zamanda ve koşulda insanın stresli durumlarla mücadelesi olarak tarif edilebilir (Pargament vd., 1990). Pargament (1997: 90), başa çıkma yöntemlerinin, zorlayıcı yaşam

olaylarının yarattığı stres yükünden uzaklaşmaya hizmet ederek daha güçlü bir benlik icra edebilmeyi kolaylaştırdığını ifade eder. Dinî başa çıkmanın bu sürecin parçalarından birisi olduğunu savunur. O, başa çıkmanın stresli ya da kriz durumlarla karşılaşan bireylerden bazılarının dine yakınlaşarak süreci yönetme çabaları bağlamında dinî başa çıkma sürecine eğilmektedir (Pargement, 1997: 132-412).

Pargement (1997), dinî başa çıkmayı olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma etkinlikleri bağlamında ele almaktadır. Ona göre olumlu dinî başa çıkma pozitif duygu ve düşünceler ekseninde; olumsuz dinî başa çıkma ise negatif duygu ve düşünceler ekseninde gerçekleştirilmektedir.

Dinin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkisi, çoğunlukla, yerine getirdiği ibadetler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Her ibadetin farklı işlevi bulunmaktadır. Örneğin namaz ibadetinin insana günlük yaşamın stres yaratan kaynaklarından zihnini uzak tutmasına yardım ettiği (Peker, 2011: 119), oruç ve hac gibi ibadetlerinde toplumsallaşma ve sosyal dayanışma duygularını güçlendirdiği ifade edilmektedir (Certel, 1998: 156; Ayten, 2012: 49). İnsan, Tanrı ile ilişki kurmaya çalışmaktadır. Certel'e göre (1998: 150-151), bu iletişim, insanı ahlakından kişiliğine, gündelik yaşamından duygu ve düşüncelerine değin olumlu yönde etkilemekte ve geliştirmektedir. İnsan, yerine getirdiği ibadetleri aracılığıyla yaratıcı ile buluşmaktadır. Bu durum insanda güven ve umut duygusunu beslemektedir. Böylelikle, çaresizlik ve ümitsizlik gibi olumsuz duygulardan sıyrılan insan iç huzura erişmektedir. Ayrıca yerine getirdiği ibadetlerin aynı zamanda Tanrı'nın emir ve yasakları oluşu, kulluk vazifesinin ifası olarak görüldüğü için mutluluk kaynağına dönüşmektedir.

Bu araştırma, hukuken boşanma aşamasında bulunan bireylerin içinde buldukları psiko-sosyal açıdan yıpratıcı süreçle başa çıkma stratejilerini özelde ise dinî başa çıkma stratejilerini konu edinmektedir.

a. Yöntem

Araştırma, ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Bu modelde iki veya daha fazla değişken arasında bulunan ilişkiye yönelik analiz amaçlanmaktadır.

Araştırmanın evreni, 01 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında Isparta Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'ne açılmış ve 30 Haziran 2016 tarihi itibarıyla mahkeme aşaması devam eden 59 çekişmeli boşanma davasının tarafları olan 118 kişidir. Bu kişiler içinden araştırmaya katılmayı kabul eden 54 kadın ve 51 erkek toplam 105 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Öncelikle örneklem grubunun tümünün sözlü onamları

alınmıştır. Daha sonra araştırmacıların hazırladığı kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Son olarak katılımcılara Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBÇTÖ) ve Dinî Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (DBÇTÖ) uygulanmıştır.

a.a. Problem

Araştırmamızın temel problemi “Boşanma sürecindeki bireyler, hangi stresle başa çıkma tarzlarını ve dinî başa çıkma tarzlarını kullanmaktadırlar? Bu iki başa çıkma tarzı arasında bir ilişki var mıdır? Eğer aralarında bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü nedir?” sorularıdır.

a.b. Hipotezler

Araştırmanın temel probleminden hareketle test edilecek temel ve alt hipotezlerimiz ise şu şekildedir:

Temel hipotez:

- Boşanma sürecindeki bireylerin kullandıkları stresle başa çıkma tarzlarıyla dinî başa çıkma tarzları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Alt hipotezler:

1- Boşanma sürecindeki bireylerin stresle başa çıkma tarzlarıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu değişkenleri arasında anlamlı ilişki vardır.

2- Boşanma sürecindeki bireylerin stresle başa çıkma tarzlarıyla meslek grupları arasında anlamlı ilişki yoktur.

3- Boşanma sürecindeki bireylerin dinî başa çıkma tarzlarıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu değişkenleri arasında anlamlı ilişki vardır.

4- Boşanma sürecindeki bireylerin dinî başa çıkma tarzlarıyla meslek grupları arasında anlamlı ilişki yoktur.

a.c. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

(1) *Kişisel Bilgi Formu*: Araştırmacıların hazırladığı; katılımcılara ait yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir gibi kişisel özelliklerin; evlenme yaşı, eşleriyle yaş farkı, kaçınıcı evlilik olduğu, evlenme şekli, eşle akrabalık durumu, evliliklerinin kaçınıcı yılında oldukları, çocuk sayısı, boşanmayı isteyen tarafın kim olduğu, daha önce fiili ya da hukuki ayrılık yaşanıp yaşanmadığı, daha önce boşanma davası açılıp açılmadığı, kayınvalide veya kayınpederle yaşama durumu gibi evliliklerin genel özellikleri ve

kendileriyle eşlerine yönelik dindarlık algıları gibi dindarlık değerlendirmelerinin sorgulandığı formdur.

(ii) *Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği*: Folkman ve Lazarus'un geliştirdiği, Şahin ve Durak'ın (1995) kısaltarak Türkçe uyarlamasını gerçekleştirdiği SBÇTÖ, toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Dörtlü likert tipindeki ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını Ayşe Sibel Türküm (2002) gerçekleştirmiştir. Ölçeğin “Kendine Güvenli Yaklaşım (8., 10., 14., 16., 20., 23. ve 26. maddeler)”, “İyimser Yaklaşım (2., 4., 6., 12. ve 18. maddeler)”, “Kendine Güvensiz Yaklaşım (3., 7., 11., 19., 22., 25., 27. ve 28. maddeler)”, “Boyun Eğici Yaklaşım (5., 13., 15., 17., 21. ve 24. maddeler)” ve “Sosyal Desteğe Başvurma (1., 9., 29. ve 30. maddeler)” olmak üzere 5 alt boyutu bulunmaktadır.

(iii) *Dini Başa Çıkma Tarzları Ölçeği*: Pargament ve arkadaşlarının geliştirdiği bu ölçek, birbirinden farklı özelliklere sahip üç örneklem grubuna uygulanmıştır. Bu gruplarda yer alan bireylerin farklı olaylar karşısındaki başa çıkma tarzları ve bazı psikolojik veriler arasındaki ilişki ölçülerek geliştirilen söz konusu ölçek kısa forma dönüştürülmüştür. Toplanan veriler ışığında olumlu dinî başa çıkma ve olumsuz dinî başa çıkma boyutları bulunan bir dinî başa çıkma tarzları ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasını Ekşi (2001) yapmıştır. Ölçek, dörtlü likert tipindedir. Yüksek puanların anlamı o dinî başa çıkma tarzının fazla kullanıldığını, düşük puanların anlamı ise o dinî başa çıkma tarzının az kullanıldığını göstermektedir. Ölçeğin “Olumlu Dinî Başa Çıkma (1., 2., 6., 8., 9., 11. ve 13. maddeler)” ve “Olumsuz Dinî Başa Çıkma (3., 4., 5., 7., 10., 12. ve 14. maddeler)” olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır.

a.d. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

Örnekleme ilişkin demografik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:
Örneklemin sosyo-demografik özellikleri

Değişkenler	Alt Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kadın	54	51,4
	Erkek	51	48,6
Yaş	21-30 yaş	26	24,8
	31-40 yaş	47	44,8
	41-50 yaş	22	21,0
	51-63 yaş	10	9,5
Eğitim Durumu	Okur-yazar	4	3,8
	İlkokul	26	24,8
	Ortaokul	17	16,2

	Lise	38	36,2
	Ön Lisans	3	2,9
	Üniversite	15	14,3
	Lisans Üstü	2	1,9
Meslek Grupları	Ev Hanımı	24	22,9
	Memur	16	15,2
	İşçi	37	35,2
	Serbest Meslek	17	16,2
	Emekli	9	8,6
	İşsiz	2	1,9
		Gelir Yok	26
Gelir Durumu	Düşük	34	32,4
	Orta Altı	24	22,9
	Orta	12	11,4
	Orta Üstü	7	6,7
	Üst	2	1,9

Yukarıdaki Tablo-1 incelendiğinde; en fazla katılımcının 31-40 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu veri, 2016 yılında TÜİK tarafından yayınlanan Isparta ili boşanma istatistiklerini destekler niteliktedir. Nitekim söz konusu TÜİK raporuna göre anılan dönemde Isparta’da boşanan erkeklerin çoğunluğu 30-39 yaş grubundadır. Kadınların çoğunluğu ise 25-34 yaş grubunda yer almaktadır. Örneklem katılımcıların en az sayıda olduğu yaş grubu ise 51-63 yaş grubudur. Bu durumun sosyolojik dinamiğini Isparta ilinin toplumsal yapısına bağlamak mümkündür. Geleneksel düşünce sistematığı ve bu düşünce sistematığı içerisinde belli bir yaştan sonra boşanmanın toplum tarafından hoş karşılanmaması söz konusu toplumsal yapının ürünü olarak yorumlanabilir. Ayrıca eşler arasında en fazla dayanışmanın yaşlılık döneminde gerçekleşmesi ve ilerlemiş yaşlarda eşlerin birbirlerine manevi anlamda daha fazla ihtiyaç duyması sürecin psikolojik dinamiği olarak değerlendirilmektedir. Yine ahlak gelişimine katkısı bağlamında dinî inancın insan ilişkilerine getirmiş olduğu faydalı kazanımlar dikkate alındığında (Çağlayan, 2016) ileri yaşlardaki boşanma oranlarının düşük olmasında dinsel gerekçelerin etkili nedenler arasında olduğu düşünülebilir.

Yukarıdaki tabloya göre örneklemin büyük çoğunluğu gelirsiz, düşük gelirlili veya ortanın altında gelire sahiptir. Bu durumun, evlilikleri sarsan başlıca geçimsizlik sebeplerinden birinin ekonomik yoksunluk olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Örneklemin yarıdan fazlasının lise ve üstü eğitim seviyesinde ol-

dukları değerlendirildiğinde; bu durumu eğitim seviyesi arttıkça boşanma hızının da arttığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

b. Bulgular

Araştırma kapsamında ulaşılan veriler SPSS 22.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Hipotez testleri uygulanmadan önce DBÇTÖ ve SBÇTÖ'ye ilişkin verilerin güvenilir olup olmadıkları incelenmiştir. Her iki ölçeğin tüm alt boyutları ve toplam puanlarının analiz edilebilecek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Güvenilirlik analizinden sonra ölçeklere ilişkin verilerin normallik dağılımı incelenmiştir. Shapiro-Wilk testi sonucuna göre SBÇTÖ'nün çaresiz yaklaşım ve boyun eğici yaklaşım alt boyutlarına ilişkin verilerin normal dağılım gösterdiği, diğer alt boyutlarının ve DBÇTÖ'nün iki faktörünün normal dağılım göstermediği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda parametrik testler normal dağılım gösteren faktörler için, non-parametrik testler ise normal dağılım göstermeyen faktörler için kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet durumuna göre ölçek verilerinin karşılaştırılmasında Independent T test (parametrik) ve Mann Whitney U testi (non-parametrik) kullanılmıştır.

Örneklemin yaş, eğitim, meslek, gelir durumlarıyla kendi ve eşlerine yönelik dindarlık algı düzeylerine göre ölçek verilerinin karşılaştırılmasında ise One Way Anova (parametrik) ve Kruskal Wallis H (non-parametrik) testleri kullanılmıştır. One Way Anova analizine post hoc olarak Tukey testi kullanılırken, Kruskal Wallis H testine post hoc test olarak Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgiler formuna verdikleri yanıtların yüzdeler dağılımlarının belirlenmesinde ise frekans analizi kullanılmıştır.

b.a. Stresle Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların stresle başa çıkma tarzlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-2).

Tablo-2:

Stresle başa çıkma tarzları puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Alt boyut	n	X	Ss
İyimser yaklaşım	105	11,27	2,584
Kendine güvenli yaklaşım	105	16,75	3,299
Sosyal desteğe başvurma	105	6,60	2,741
Çaresiz yaklaşım	105	9,52	3,945
Boyun eğici yaklaşım	105	6,52	3,346

Tablodan katılımcıların iyimser yaklaşım ve kendine güvenli yaklaşım düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal desteğe başvurma puanları orta; boyun eğici ve çaresiz yaklaşım puanları ise düşük düzeydedir.

b.b. Dini Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-3).

Tablo-3:

Dinî başa çıkma tarzları puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Alt boyut	n	X	Ss
Olumlu dinî başa çıkma	105	25,54	2,939
Olumsuz dinî başa çıkma	105	24,77	2,725

Tablo incelendiğinde katılımcıların olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tarzları puanlarının yüksek düzeyde bulunduğu görülmektedir.

b.c. Cinsiyete Göre Başa Çıkma Tarzları

b.c.a. Cinsiyete Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre stresle başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-4).

Tablo-4:

Cinsiyete göre stresle başa çıkma tarzları

Alt boyut	Cinsiyet	n	X	Ss	T	P
İyimser yaklaşım	Kadın	54	10,81	2,678	1099,0	,072
	Erkek	51	11,75	2,415		
Kendine güvenli yaklaşım	Kadın	54	16,30	3,424	1155,5	,153
	Erkek	51	17,24	3,121		
Sosyal desteğe başvurma	Kadın	54	6,54	2,793	1342,0	,821
	Erkek	51	6,67	2,710		
Çaresiz yaklaşım	Kadın	54	9,22	3,735	-,805	,423
	Erkek	51	9,84	4,168		
Boyun eğici yaklaşım	Kadın	54	6,30	3,516	-,715	,476
	Erkek	51	6,76	3,172		

Tablo analiz edildiğinde, erkek katılımcıların bütün alanlarda stresle baş etme düzeylerinin kadın katılımcılara göre yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadan söz edebilmek mümkün görünmemektedir ($p>0,05$).

b.c.b. Cinsiyete Göre Dini Başa Çıkma Tarzları

Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların dinî başa çıkma tarzlarına

ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-5).

Tablo-5:
Cinsiyete göre dinî başa çıkma tarzları

Alt boyut	Cinsiyet	n	X	Ss	T	P
Olumlu dinî başa çıkma	Kadın	54	25,94	2,543	1244,0	,383
	Erkek	51	25,12	3,278		
Olumsuz dinî başa çıkma	Kadın	54	25,09	2,651	1170,5	,181
	Erkek	51	24,43	2,788		

Tablo analiz edildiğinde, kadınların olumlu dinî başa çıkma ve olumsuz dinî başa çıkma tarzları puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların olumlu dinî başa çıkma ve olumsuz dinî başa çıkma tarzları puanlarının cinsiyete göre istatistiki açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

Kadın katılımcıların olumlu dinî başa çıkma ve olumsuz dinî başa çıkma puanlarının, her ne kadar istatistiki bakımdan anlamlı bir farktan bahsedilemese de erkek katılımcılardan daha yüksek olması, konu bağlamında daha önce yapılmış araştırmaların bulgularıyla uyumlu görünmektedir.

b.c.c. Cinsiyet Değişkeni ile Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Dinî Başa Çıkma Tarzları İlişkisi

Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların SBÇT ve DBÇT'lerine ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-6).

Tablo-6:
Cinsiyete göre stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzları

Kontrol değişkeni	Stresle başa çıkma tarzları	Tanımlayıcı istatistik	Olumlu dinî başa çıkma	Olumsuz dinî başa çıkma
Cinsiyet	İyimser yaklaşım	r	,211	,122
		p	,032	,216
		n	102	102
	Kendine güvenli yaklaşım	r	,241	,033
		p	,014	,739
		n	102	102
Sosyal desteğe başvurma	r	,124	,066	
	p	,211	,508	
	n	102	102	
Çaresiz yaklaşım	r	,162	-,293	
	p	,101	,003	
	n	102	102	
Boyun eğici yaklaşım	r	,293	-,136	
	p	,003	,170	
	n	102	102	

Katılımcıların cinsiyetine göre olumlu dinî başa çıkma tarzları puanlarıyla boyun eğici, kendine güvenli ve iyimser yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p<0,05$). Cinsiyete göre olumsuz dinî başa çıkma tarzları puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa istatistiki bakımdan ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Cinsiyete göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Benzer ilişki olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici, kendine güvenli, sosyal desteğe başvurma ve iyimser yaklaşım puanları arasında da bulunmaktadır ($p>0,05$).

b.d. Yaşa Göre Başa Çıkma Tarzları

b.d.a. Yaşa Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların yaşına göre stresle başa çıkma tarzları hakkındaki bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-7).

Tablo-7:

Alt boyut	Yaşa göre stresle başa çıkma tarzları					F/X ²	P
	Yaş grupları	n	X	Ss			
İyimser yaklaşım	21-30	26	11,27	2,219	2,057	,561	
	31-40	47	11,02	3,089			
	41-50	22	11,32	1,961			
	51-63	10	12,30	2,058			
Kendine güvenli yaklaşım	21-30	26	16,69	3,056	,363	,948	
	31-40	47	16,89	3,415			
	41-50	22	16,45	3,569			
	51-63	10	16,90	3,178			
Sosyal desteğe başvurma	21-30	26	6,77	2,388	5,316	,150	
	31-40	47	6,62	2,953			
	41-50	22	7,14	2,587			
	51-63	10	4,90	2,601			
Çaresiz yaklaşım	21-30	26	9,04	3,268	2,154	,098	
	31-40	47	9,47	4,175			
	41-50	22	11,09	3,598			
	51-63	10	7,60	4,477			
Boyun eğici yaklaşım	21-30	26	7,12	3,840	,663	,577	
	31-40	47	6,13	3,499			
	41-50	22	6,91	2,671			
	51-63	10	6,00	2,582			

Tablo, katılımcıların stresle başa çıkma tarzları puanlarıyla yaş grupları arasında fark olduğunu göstermektedir. Ancak bu farklılıklar istatistiki açıdan anlamlı değildir ($p>0,05$). 21-30 yaş grubunun, boyun eğici yaklaşımı en fazla kullanan yaş grubu olduğu anlaşılmaktadır.

21-30 yaş grubunda yer alan bireyler önemli ölçüde evliliklerinin ilk yıllarını yaşamaktadırlar. Bu durum, boşanma sürecini yaşayan bireylerin evliliklerinin başlangıç yıllarında karşı karşıya kaldıkları stresle başa çıkma mücadelesinde daha çok boyun eğici yaklaşımı kullandıklarını düşündürmektedir.

b.d.b. Yaşa Göre Dini Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların yaşına göre dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-8).

Tablo-8:
Yaşa göre dinî başa çıkma tarzları

Alt boyut	Yaş grupları	n	X	Ss	F/X ²	P
Olumlu dinî başa çıkma	21-30 yaş	26	26,31	2,753	5,393	,145
	31-40 yaş	47	25,45	3,091		
	41-50 yaş	22	25,14	2,817		
	51-63 yaş	10	24,90	2,961		
Olumsuz dinî başa çıkma	21-30 yaş	26	24,77	3,141	3,841	,279
	31-40 yaş	47	25,02	2,480		
	41-50 yaş	22	23,77	3,023		
	51-63 yaş	10	25,80	1,317		

Tablo incelendiğinde olumlu dinî başa çıkma tarzı puanının en yüksek 21-30 yaş grubunda yer alan katılımcılara ait olduğu görülmektedir. En yüksek olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanına ise 51-63 yaş grubunda yer alan katılımcıların sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte yaş gruplarına göre katılımcıların dinî başa çıkma tarzı puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmadığı ifade edilmelidir ($p>0,05$). Araştırmadan elde edilen bu neticeler konu bağlamında daha önce yapılmış araştırma sonuçlarıyla uyumludur.

b.d.c. Yaşa Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Dini Başa Çıkma Tarzları İlişkisi

Katılımcıların yaş değişkeniyle stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-9).

Tablo-9:
Yaş ile stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzları arasındaki ilişki

Kontrol değişkeni	Stresle başa çıkma tarzları	Tanımlayıcı istatistik	Olumlu dinî başa çıkma	Olumsuz dinî başa çıkma
Yaş grubu	İyimser yaklaşım	r	,196	,098
		p	,046	,321
	Kendine güvenli yaklaşım	n	102	102
		r	,218	,015
	p	,026	,880	

	n	102	102
Sosyal desteğe başvurma	r	,105	,062
	p	,287	,531
	n	102	102
Çaresiz yaklaşım	r	,154	-,299
	p	,119	,002
	n	102	102
Boyun eğici yaklaşım	r	,275	-,143
	p	,005	,147
	n	102	102

Yaş grupları değişkenine göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanları ile boyun eğici, kendine güvenli ve iyimser yaklaşım puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı ve doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Yaş grupları değişkenine göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasında istatistiki bakımdan ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p < 0,05$).

Yaş grupları değişkenine göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz ve sosyal desteğe başvurma yaklaşım puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkiden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca yaş grupları değişkenine göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici, iyimser yaklaşım, sosyal desteğe başvurma ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir ($p > 0,05$).

b.e. Eğitim Durumuna Göre Başa Çıkma Tarzları

b.e.a. Eğitim Durumuna Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları

Katılımcıların eğitim durumuna göre stresle başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-10).

Tablo-10:

Eğitim durumuna göre stresle başa çıkma tarzları

Alt boyut	Eğitim durumları	n	X	Ss	F/X ²	P
İyimser yaklaşım	Okur-yazar	4	12,00	2,828	2,530	,865
	İlkokul	26	11,50	2,596		
	Ortaokul	17	11,65	2,090		
	Lise	38	10,97	2,982		
	Ön lisans	3	10,67	2,082		
	Üniversite	15	11,27	2,282		
	Lisansüstü	2	10,00	2,828		
Kendine güvenli yaklaşım	Okur-yazar	4	13,75	2,754	9,734	,136
	İlkokul	26	17,35	3,498		
	Ortaokul	17	17,24	3,073		
	Lise	38	17,13	2,924		
	Ön lisans	3	13,67	4,726		

	Üniversite	15	16,07	3,327		
	Lisansüstü	2	13,50	4,950		
Sosyal desteğe başvurma	Okur-yazar	4	4,50	3,109		
	İlkokul	26	6,69	2,839		
	Ortaokul	17	6,35	2,691		
	Lise	38	6,42	2,747	4,524	,606
	Ön lisans	3	6,67	2,517		
	Üniversite	15	7,53	2,642		
	Lisansüstü	2	8,00	2,828		
	Çaresiz yaklaşım	Okur-yazar	4	10,25	1,258	
İlkokul		26	10,42	3,818		
Ortaokul		17	8,94	4,130		
Lise		38	8,92	4,576	,816	,560
Ön lisans		3	12,67	3,055		
Üniversite		15	9,53	2,642		
Lisansüstü		2	8,00	2,828		
Boyun eğici yaklaşım		Okur-yazar	4	8,00	1,414	
	İlkokul	26	6,58	3,215		
	Ortaokul	17	6,71	4,120		
	Lise	38	5,63	2,972	3,304	,005
	Ön lisans	3	13,33	1,528		
	Üniversite	15	7,07	2,685		
	Lisansüstü	2	4,00	,000		

Tablo analiz edildiğinde eğitim durumlarına göre katılımcıların sosyal desteğe başvurma, kendine güvenli, iyimser ve çaresiz yaklaşım puanlarının istatistiksel bakımdan anlamlı farklılık yaratmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Ancak katılımcıların eğitim durumuna göre boyun eğici yaklaşım puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma dikkatleri çekmektedir ($p<0,05$).

b.e.b. Eğitim Durumuna Göre Dinî Başa Çıkma Tarzları

Eğitim durumuna göre katılımcıların dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-11).

Tablo-11:
Eğitim durumuna göre dinî başa çıkma tarzları

Alt boyut	Eğitim durumları	n	X	Ss	F/X ²	P
Olumlu dinî başa çıkma	Okur-yazar	4	23,75	4,031		
	İlkokul	26	25,92	2,432		
	Ortaokul	17	25,71	3,016		
	Lise	38	26,13	2,723	11,937	,063
	Ön lisans	3	26,00	2,000		
	Üniversite	15	24,33	3,177		
	Lisansüstü	2	20,00	4,243		
	Olumsuz dinî başa çıkma	Okur-yazar	4	26,25	1,500	11,074
İlkokul		26	23,85	3,120		

Ortaokul	17	23,35	3,297
Lise	38	25,37	2,259
Ön lisans	3	25,67	3,215
Üniversite	15	25,87	1,642
Lisansüstü	2	25,00	1,414

Tabloya göre katılımcıların eğitim durumlarıyla olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanları arasındaki ilişki istatistiki açıdan anlamlı değildir ($p>0,05$). En yüksek olumlu dinî başa çıkma tarzı puanları lise ve ön lisans mezunları arasındadır. En yüksek olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanları ise okur-yazarlar arasındadır. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuçların konu bağlamında daha önce gerçekleştirilmiş araştırma sonuçlarıyla benzer olduğu anlaşılmaktadır.

b.e.c. Eğitim Durumuna Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Dini Başa Çıkma Tarzları İlişkisi

Eğitim durumuna göre katılımcıların stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-12).

Tablo-12:

Eğitim durumuna göre stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzları				
Kontrol değişkeni	Stresle başa çıkma tarzları	Tanımlayıcı istatistik	Olumlu dinî başa çıkma	Olumsuz dinî başa çıkma
Eğitim durumu	İyimser yaklaşım	r	,168	,122
		p	,089	,218
		n	102	102
	Kendine güvenli yaklaşım	r	,204	,039
		p	,038	,691
		n	102	102
Eğitim durumu	Sosyal desteğe başvurma	r	,145	,031
		p	,141	,756
		n	102	102
	Çaresiz yaklaşım	r	,139	-,290
		p	,159	,003
		n	102	102
Boyun eğici yaklaşım	r	,283	-,146	
	p	,004	,140	
	n	102	102	

Katılımcıların eğitim durumuna göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla kendine güvenli ve boyun eğici yaklaşım puanları arasında hem doğru orantı hem de anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Katılımcıların eğitim durumuna göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Katılımcıların eğitim durumuna göre ne olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla sosyal desteğe başvurma, iyimser ve çaresiz yaklaşım puanları arasında ne de olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla sosyal desteğe başvurma, kendine güvenli iyimser ve boyun eğici yaklaşım puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

b.f. Gelir Düzeyine Göre Başa Çıkma Tarzları

b.f.a. Gelir Düzeyine Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları

Gelir düzeyine göre katılımcıların stresle başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-13).

Tablo-13:

Gelir düzeyine göre stresle başa çıkma tarzları

Alt boyut	Gelir düzeyleri	n	X	Ss	F/X ²	P
İyimser yaklaşım	Gelir Yok	26	11,35	2,171	2,466	,782
	Düşük	34	11,41	2,583		
	Orta Altı	24	11,13	2,490		
	Orta	12	10,92	3,895		
	Orta Üstü	7	10,71	2,138		
	Üst	2	13,50	2,121		
Kendine güvenli yaklaşım	Gelir Yok	26	16,42	3,501	5,390	,370
	Düşük	34	16,74	3,315		
	Orta Altı	24	17,21	2,949		
	Orta	12	17,67	2,902		
	Orta Üstü	7	14,29	3,904		
	Üst	2	19,00	2,828		
Sosyal desteğe başvurma	Gelir Yok	26	6,88	2,566	6,387	,270
	Düşük	34	6,32	2,910		
	Orta Altı	24	6,50	2,284		
	Orta	12	6,67	3,774		
	Orta Üstü	7	5,86	1,345		
	Üst	2	11,00	1,414		
Çaresiz yaklaşım	Gelir Yok	26	10,04	3,376	4,843	,001
	Düşük	34	9,53	3,971		
	Orta Altı	24	6,92	3,623		
	Orta	12	12,42	3,848		
	Orta Üstü	7	12,00	1,915		
	Üst	2	8,00	2,828		
Boyun eğici yaklaşım	Gelir Yok	26	7,04	3,292	,684	,636
	Düşük	34	6,56	3,839		
	Orta Altı	24	5,79	3,283		
	Orta	12	6,00	2,594		
	Orta Üstü	7	8,00	2,517		
	Üst	2	6,00	2,828		

Tablo analiz edildiğinde katılımcıların sosyal desteğe başvurma, iyimser, boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım puanlarının gelir düzeylerine göre istatistiki açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Katılımcıların çaresiz yaklaşım puanlarının gelir düzeyine göre istatistiksel farklılaşması ise anlamlı düzeydedir ($p<0,05$). Söz konusu farklılığın, gelir düzeyi orta altı düzeyde olan katılımcıların çaresiz yaklaşım puanlarının gelire sahip olmayan, orta gelirli ve orta üstü gelirli olan olan katılımcılardan düşük olmasıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

b.f.b. Gelir Düzeyine Göre Dini Başa Çıkma Tarzları

Gelir düzeylerine göre katılımcıların dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-14).

Tablo-14:

Gelir düzeyine göre dinî başa çıkma tarzları

Alt boyut	Gelir düzeyleri	n	X	Ss	F/X ²	P
Olumlu dinî başa çıkma	Gelir Yok	26	26,38	2,061	6,144	,292
	Düşük	34	25,94	2,616		
	Orta Altı	24	24,67	3,535		
	Orta	12	25,00	3,438		
	Orta Üstü	7	25,00	3,916		
	Üst	2	23,50	,707		
Olumsuz dinî başa çıkma	Gelir Yok	26	24,46	2,832	6,225	,285
	Düşük	34	25,18	2,430		
	Orta Altı	24	25,29	2,836		
	Orta	12	23,75	2,340		
	Orta Üstü	7	23,57	3,910		
	Üst	2	26,00	,000		

Tablo analiz edildiğinde geliri bulunmayan katılımcıların en yüksek olumlu dinî başa çıkma tarzı puanına sahip olduğu görülürken, üst düzeyde gelire sahip olanların ise en yüksek olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarının gelir düzeylerine göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık yaratmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

b.f.c. Gelir Düzeyine Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Dini Başa Çıkma Tarzları İlişkisi

Gelir düzeyine göre katılımcıların stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-15).

Tablo-15:

Gelir düzeyi ile stresle başa çıkma ve dini başa çıkma tarzları

Kontrol değişkeni	Stresle başa çıkma tarzları	Tanımlayıcı istatistik	Olumlu dinî başa çıkma	Olumsuz dinî başa çıkma
İyimser yaklaşım		r	,179	,096
		p	,069	,330
		n	102	102
Kendine güvenli yaklaşım		r	,225	,016
		p	,021	,872
		n	102	102
Gelir düzeyi	Sosyal desteğe başvurma	r	,129	,064
		p	,192	,518
		n	102	102
Çaresiz yaklaşım		r	,167	-,297
		p	,091	,002
		n	102	102
Boyun eğici yaklaşım		r	,278	-,145
		p	,004	,142
		n	102	102

Gelire göre katılımcıların olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla hem kendine güvenli hem de boyun eğici yaklaşım puanları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Gelir durumuna göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Katılımcıların gelir düzeyine göre hem olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz, sosyal desteğe başvurma ve iyimser yaklaşım puanları arasında hem de olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici, kendine güvenli, sosyal desteğe başvurma ve iyimser yaklaşım puanları arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki bulunduğunu dile getirmek mümkün değildir ($p>0,05$).

b.g. Meslek Grubuna Göre Başa Çıkma Tarzları

b.g.a. Meslek Grubuna Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları

Meslek grubuna göre katılımcıların stresle başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-16).

Tablo-16:

Meslek grubu göre stresle başa çıkma tarzları						
Alt boyut	Meslek grupları	n	X	Ss	F/X ²	P
İyimser yaklaşım	Ev hanımı	24	11,38	2,081	3,699	,593
	Memur	16	10,94	2,323		
	İşçi	37	11,78	2,760		
	Serbest meslek	17	10,53	3,044		
	Emekli	9	10,89	2,522		
	İşsiz	2	11,00	4,243		
Kendine güvenli	Ev hanımı	24	16,25	3,566	3,265	,659

yaklaşım	Memur	16	15,81	3,468		
	İşçi	37	17,03	3,387		
	Serbest meslek	17	17,41	2,830		
	Emekli	9	17,00	3,082		
	İşsiz	2	18,50	2,121		
Sosyal desteğe başvurma	Ev hanımı	24	6,75	2,592	5,296	,381
	Memur	16	6,50	2,503		
	İşçi	37	6,81	2,807		
	Serbest meslek	17	6,59	3,104		
	Emekli	9	5,11	2,759		
Çaresiz yaklaşım	İşsiz	2	8,50	2,121	1,276	,280
	Ev hanımı	24	9,96	3,394		
	Memur	16	10,25	3,044		
	İşçi	37	9,19	4,027		
	Serbest meslek	17	10,24	4,737		
Boyun eğici yaklaşım	Emekli	9	6,78	4,410	,387	,857
	İşsiz	2	11,00	4,243		
	Ev hanımı	24	7,21	3,362		
	Memur	16	6,75	2,720		
	İşçi	37	6,35	3,809		
	Serbest meslek	17	6,06	3,418		
	Emekli	9	6,22	2,728		
	İşsiz	2	5,00	1,414		

Tablo analiz edildiğinde katılımcıların mesleklerine göre stresle başa çıkma tarzı puanlarının istatistiksel bakımdan anlamlı farklılık yaratmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$). Bu bağlamda mesleğin, boşanma aşamasındaki bireylerin stresle başa çıkma tarzı puanlarını istatistiki açıdan anlamlı düzeyde etkileyen bir değişken olmadığı ifade edilebilir.

b.g.b. Meslek Grubuna Göre Dini Başa Çıkma Tarzları

Mesleğe göre katılımcıların dinî başa çıkma tarzlarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-17).

Tablo-17:

Meslek grubu göre dinî başa çıkma tarzları

Alt boyut	Meslek grupları	n	X	Ss	F/X ²	P
Olumlu dinî başa çıkma	Ev hanımı	24	26,46	2,000	9,819	,081
	Memur	16	23,56	3,633		
	İşçi	37	25,89	2,747		
	Serbest meslek	17	25,18	3,107		
	Emekli	9	25,89	3,140		
Olumsuz dinî başa çıkma	İşsiz	2	25,50	3,536	2,595	,762
	Ev hanımı	24	24,42	2,888		
	Memur	16	24,63	3,222		
	İşçi	37	25,22	2,616		
	Serbest meslek	17	24,24	2,728		

Emekli	9	25,11	2,088
İşsiz	2	25,00	2,828

Tablo analiz edildiğinde katılımcı olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarının mesleğe göre farklılık gösterse de bunun istatistikî açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Tablo, olumlu dinî başa çıkma tarzları puanlarının diğer meslek grubundakilerle kıyaslandığında ev hanımı olan katılımcılar arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, Topuz'un (2003) çalışmasında çıkan sonuçla benzerdir. Olumsuz DBÇT bakımından en fazla puanı kendini işçi olarak tanımlayan katılımcıların aldığı görülmektedir.

b.g.c. Meslek Grubuna Göre Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Dini Başa Çıkma Tarzları İlişkisi

Katılımcıların meslek grubu değişkeniyle stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarına ait bulgular aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-18).

Tablo-18:

Meslek grubuna göre stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzları ilişkisi

Kontrol değişkeni	Stresle başa çıkma tarzları	Tanımlayıcı istatistik	Olumlu dinî başa çıkma	Olumsuz dinî başa çıkma
Meslek grupları	İyimser yaklaşım	r	,178	,101
		p	,070	,310
		n	102	102
	Kendine güvenli yaklaşım	r	,223	,008
		p	,023	,934
		n	102	102
	Sosyal desteğe başvurma	r	,118	,065
		p	,234	,511
		n	102	102
	Çaresiz yaklaşım	r	,146	-,296
		p	,139	,002
		n	102	102
	Boyun eğici yaklaşım	r	,278	-,138
		p	,004	,163
		n	102	102

Meslek gruplarına göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Meslek gruplarına göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Meslek gruplarına göre hem olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz, sosyal desteğe başvurma ve iyimser yaklaşım puanları arasında hem de

olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici, sosyal desteğe başvurma, kendine güvenli ve iyimser yaklaşım puanları arasında istatistikî bakımdan anlamlı bir ilişkienden söz etmek mümkün görünmemektedir ($p>0,05$).

S o n u ç

Araştırma bulguları araştırmanın hipotezleri bağlamında aşağıda sonuçlandırılarak tartışılmıştır.

H-0: “Boşanma sürecindeki bireylerin kullandıkları stresle başa çıkma tarzlarıyla dinî başa çıkma tarzları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki vardır”.

Araştırma bulguları, boşanma sürecindeki katılımcıların stresle başa çıkma tarzlarıyla ve dinî başa çıkma tarzları karşılaştırıldığında; cinsiyet ve yaş değişkenine göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla kendine güvenli, iyimser ve boyun eğici yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı ilişki bulunduğu, olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasında ise zıt yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumu, meslek, gelir durumu değişkenlerine göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla kendine güvenli yaklaşım ve boyun eğici yaklaşım puanları arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunduğu, olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasında ise zıt yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

H-1: “Boşanma sürecindeki bireylerin stresle başa çıkma tarzlarıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu değişkenleri arasında anlamlı ilişki vardır”.

Araştırmadan elde edilen bulgular, boşanma sürecindeki katılımcıların stresle baş etme düzeylerinin cinsiyet ve yaş değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonucun, konusu itibarıyla doğrudan boşanmayla ilgili olmamakla birlikte benzer değişkenlerin etkisini ölçen bazı araştırma sonuçlarıyla uyumlu olduğu ifade edilebilir. Örneğin Şentepe (2009) ve Kavas (2013) cinsiyet değişkeniyle, Kaya (2014) ise stresle başa çıkma tarzlarıyla yaş arasında anlamlı ilişki bulunmadığını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte Kavas'ın (2013) çalışmasında yaş değişkeniyle stresle başa çıkma tarzları arasında istatistikî bakımdan anlamlı ilişki bulunduğu ortaya koyulmuştur. Söz konusu çalışmada, stresle başa çıkma tutum ortalamaları içinde en düşük ortalamasının 15-17 yaş grubunda, en yüksek ortalamasının ise 61 ve üzeri yaş grubunda bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Araştırma bağlamında her ne kadar katılımcıların yaşı ve stresle başa çıkma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki den bahsetmek mümkün değilse de bazı dikkat çekici sonuçlar bulunmaktadır. Örneğin yaş grupları içinde, boyun eğici yaklaşım tarzının en çok 21-30 yaş grubunda yer alan katılımcılar tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 41-50 yaş grubunda bulunan katılımcıların ise en çok sosyal desteğe başvurma ve çaresiz yaklaşımı, en az ise güvenli yaklaşımı kullandıkları görülmüştür. Bu yaşlardaki bireylerin evliliklerinin üzerinden uzun bir süre geçmiş olması ihtimalinin bu durumun nedenlerinden birisi olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bu yaş grubunda yer alan katılımcıların çocuklarının ergenlik dönemi-evlilik çağı arası bir yaş döneminde bulunma olasılığı yüksektir. Hem çocuklarına yönelik sorumlulukları hem de çocuklarının geleceğine ilişkin kaygıları bu yaş grubunda yüksek olabilmektedir. Dolayısıyla 41-50 yaş grubundaki katılımcıların daha çok, sosyal desteğe başvurma yaklaşımı ve çaresiz yaklaşım tarzını kullandıkları düşünülmektedir. Bu durumun ayrıca orta yaş kriziyle bağlantılı olabileceği de göz önünde bulundurulabilir. Bir diğer bulgu ise 51-63 yaş grubundaki katılımcıların en fazla iyimser ve kendine güvenli yaklaşım tarzını, en az ise boyun eğici, çaresiz ve sosyal desteğe başvurma tarzlarını kullandıklarını işaret etmektedir. Bu durumun nedenleri arasında; bu yaş grubundaki katılımcıların büyük oranda benlik gelişimlerini tamamlamaları, varsa çocuklarının yetişkinlik çağına gelerek kendi yaşam sorumluluklarını almaları, dolayısıyla hayata ilişkin beklenti ve hareketlilikte belirgin bir azalma söz konusu olması gibi gerekçeler sıralanabilir.

Stresle başa çıkma tarzları eğitim durumu açısından ele alındığında ise katılımcıların sosyal desteğe başvurma, kendine güvenli, iyimser ve çaresiz yaklaşım puanlarının istatistiki açıdan anlamlı bir fark yaratmadığı buna karşılık boyun eğici yaklaşım puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma bulunduğu dikkatleri çekmektedir. Söz konusu farkın sebebi, ön lisans mezunlarının boyun eğici yaklaşım puanlarının diğer mezuniyet düzeylerine mensup olanların puanlarından yüksek olmasıyla bağlantılıdır. Bu araştırmada yaş değişkeni bağlamında, istatistiki açıdan anlamlı düzeyde bulunmasa da boyun eğici yaklaşımın en çok 21-30 yaş grubunda görüldüğü bir önceki paragrafta ortaya koyulmuştu. Bu yaş grubunda yer alanların büyük çoğunluğunun ön lisans mezunu olması sebebiyle yaş ve eğitim durumu değişkenine göre ortaya çıkan sonuçların birbirini destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, katılımcıların gelir seviyesiyle stresle başa çıkma tarzları arasından iyimser, boyun eğici, kendine güvenli ve sosyal desteğe başvurma yaklaşımların kullanımı bakımından anlamlı bir fark-

hılaşmanın söz konusu olmadığını işaret etmektedir. Ancak çaresiz yaklaşımı kullanan katılımcıların puanları gelir durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu farklılık, gelir düzeyi orta altı düzeyde olan katılımcıların çaresiz yaklaşım puanlarının gelire sahip olmayan, orta gelirli ve orta üstü gelirli olan katılımcılardan düşük olmasıyla bağlantılıdır. Araştırmanın ortaya koyduğu bu sonuçlar Şentepe (2009) ve Kaya'nın (2014) araştırmalarında elde ettiği sonuçlarla uyumlu bulunmuştur.

H-2: “Boşanma sürecindeki bireylerin stresle başa çıkma tarzlarıyla meslek grupları arasında anlamlı ilişki yoktur”.

Araştırma bulgularından katılımcıların meslekleriyle stresle başa çıkma tarzları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda mesleğin, boşanma aşamasındaki bireylerin stresle başa çıkma tarzı puanlarını istatistiki açıdan anlamlı düzeyde etkileyen bir değişken olmadığı ifade edilebilir. Benzer bir sonuç Kaya'nın (2014) çalışmasında da karşımıza çıkmaktadır.

H-3: “Boşanma sürecindeki bireylerin dinî başa çıkma tarzlarıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu değişkenleri arasında anlamlı ilişki vardır”.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tutumları cinsiyet bakımından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kavas (2013), Çevik Demir (2013) ve Şentepe'nin (2009) araştırmalarından elde ettikleri bulgular bu sonuçla uyuşurken; Topuz (2003) ve Altınbaş'ın (2014) araştırmalarından elde ettikleri bulgularla uyuşmaktadır. Araştırmamızda cinsiyet değişkenine göre stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise katılımcıların, stresle başa çıkma tarzları arasından kendine güvenli, boyun eğici ve iyimser yaklaşım tarzlarındaki güçlenmeyle birlikte, olumlu dinî başa çıkma tutumlarını daha çok tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte cinsiyet değişkenine göre, stresle başa çıkma tarzları arasından çaresiz yaklaşım tarzının, olumsuz dinî başa çıkma tarzını ters yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularına göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanı en yüksek 21-30 yaş grubundaki katılımcılara aittir. Olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanı ise en yüksek 51-63 yaş grubundaki katılımcılar arasındadır. Bununla birlikte katılımcıların yaş gruplarıyla dinî başa çıkma tarzları puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu yönüyle araştırmada ortaya çıkan sonuç Turan (2009) ve Kaya'nın (2014) araştırmalarında ortaya çıkan sonuçlarla benzerdir. Kavas'ın

(2013) çalışmasında, 41-61 yaş grubundaki bireylerin 22-40 yaş grubundaki bireylere nazaran dinî tutum ortalamalarının istatistiki bakımından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Topuz (2003) ise olumlu dinî başa çıkma tutumunun yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını, olumsuz dinî başa çıkma tutumunun ise 35-40, 41-45 ve 46-50 yaş gruplarında yer alan katılımcılar tarafından istatistiki açıdan anlamlı düzeyde fazla kullanıldığını tespit etmiştir. Aynı çalışmada aldatici dindarlığın daha çok 51-63 yaş grubunda yer alan katılımcılarda karşımıza çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Topuz'un elde ettiği bu sonuç, bizim araştırmamızda ortaya çıkan olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarının en yüksek 51-63 yaş grubundaki katılımcılara ait olmasını açıklamada başvurulabilecek etkenlerden birisi olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgular, boşanma aşamasındaki bireylerde yaş değişkeninin, stresle başa çıkma tarzları arasında boyun eğici, kendine güvenli ve iyimser yaklaşımdaki artışla birlikte, olumlu dinî başa çıkma tarzlarının daha fazla kullanıldığını göstermektedir. Buna mukabil yaş değişkenine göre, stresle başa çıkma tarzları arasında çaresiz yaklaşım, olumsuz dinî başa çıkma tarzını ters yönde etkilemektedir. Çaresiz yaklaşım tarzındaki artışın, olumsuz dinî başa çıkma tarzının daha az kullanılmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Araştırma bulguları katılımcıların eğitim durumlarıyla dinî başa çıkma tarzları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Bu sonuç benzer değişkenleri inceleyen bazı araştırmalarda (Topuz, 2003; Şentepe, 2009; Kavas, 2013; Kaya, 2014) ortaya çıkan sonuçla uyusmaktadır. Bununla birlikte araştırmada olumlu dinî başa çıkma tarzlarının en çok lise ve ön lisans mezunu katılımcılar tarafından, olumsuz dinî başa çıkma tarzlarının ise en çok herhangi bir okuldan mezun olmamış ama okur-yazarlığı olan katılımcılar tarafından kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim durumuna göre olumlu dinî başa çıkma tarzlarını kullanan katılımcılara ilişkin sonuçlar Topuz'un (2003), olumsuz dinî başa çıkma tarzlarını kullanan katılımcılara ilişkin sonuçlar ise Şentepe (2009), Kavas (2013) ve Kaya'nın (2014) araştırmalarından elde edilen sonuçlarla uyumlu görünmektedir.

Araştırma katılımcıların eğitim durumuna göre olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu; katılımcıların eğitim durumuna göre olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, boşanma sürecindeki bireylerde eğitim

durumu, stresle başa çıkma tarzları arasından boyun eğici ve kendine güvenli tarzlarındaki artışla birlikte, olumlu dinî başa çıkma tarzlarının daha çok kullanılmasını gündeme getirdiği ifade edilebilir.

Araştırma bulguları, katılımcıların gelir durumuyla dinî başa çıkma tarzları arasındaki ilişkide istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılıktan bahsetmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu sonuç dinî başa çıkma konusunda yapılan bazı çalışmaların (Topuz, 2003; Şentepe 2009; Çevik Demir, 2013; Kavas, 2013; Altınbaş, 2014; Kaya (2014) sonuçlarıyla uyumludur. Buna karşılık, katılımcılar arasında olumlu dinî başa çıkma tarzlarına en çok başvuranların gelire sahip olmayan katılımcılar olduğu, olumsuz dinî başa çıkma tarzlarına en çok başvuranların ise üst düzeyde gelire sahip katılımcılar olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar Topuz'un (2003) araştırmasında ortaya çıkan bulgularla uyumlu, Şentepe'nin (2009) araştırmasında ortaya çıkan bulgularla ise uyumsuz görünmektedir.

Araştırma gelir durumu değişkeni bakımından, katılımcıların olumlu dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu; olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa ise ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda boşanma safhasındaki bireylerde gelir durumu, stresle başa çıkma tarzları arasından boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım tarzlarındaki artışla beraber, olumlu dinî başa çıkma tarzlarını daha fazla kullanılmasını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte gelir durumu, stresle başa çıkma tarzları arasından çaresiz yaklaşım tarzı, olumsuz dinî başa çıkma tarzlarını ters yönde etkilemektedir. Çaresiz yaklaşım tarzındaki artışın, olumsuz dinî başa çıkma tarzının daha az kullanılmasını gündeme getirdiği düşünülmektedir.

H-4: "Boşanma sürecindeki bireylerin dinî başa çıkma tarzlarıyla meslek grupları arasında anlamlı ilişki yoktur".

Araştırma bulgularından katılımcıların meslekleriyle olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma tarzları arasında farklılık bulunduğu ancak bunun istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre olumlu dinî başa çıkma tarzlarının mesleğini ev hanımı olarak belirten katılımcılar arasında, olumsuz dinî başa çıkma tarzlarının ise mesleğini işçi olarak tanımlayan katılımcılar arasında en çok kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Bu sonuç Topuz'un (2003) araştırmasında ortaya çıkan bulgularla uyumlu görünmektedir.

Araştırma, icra edilen mesleğe göre olumlu dinî başa çıkma tarzlarıyla boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu, olumsuz dinî başa çıkma tarzı puanlarıyla çaresiz yaklaşım puanları arasındaysa ters yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu bulgular, boşanma aşamasındaki bireyler arasında meslek durumunun, stresle başa çıkma tarzları arasından boyun eğici ve kendine güvenli yaklaşım tarzlarındaki artışla birlikte, olumlu dinî başa çıkma tarzlarının daha fazla kullanılmasını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte meslek durumunun, stresle başa çıkma tarzları arasından çaresiz yaklaşım tarzı, olumsuz dinî başa çıkma tarzını ters yönde etkilemektedir. Çaresiz yaklaşım tarzındaki artışın, dinî başa çıkma tarzının daha az kullanılmasına sebep olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, hukuken boşanma aşamasında bulunan bireylerin içinde buldukları psikososyal açıdan yıpratıcı süreçle başa çıkma tarzlarını dinî başa çıkma odaklı inceleyen bu çalışmada ortaya çıkan bulgulara göre boşanma aşamasındaki bireylerde; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu değişkenlerinin bireylerin stresle başa çıkma ve dinî başa çıkma tarzlarını etkileyen faktörler olduğu düşünülmektedir.

Boşanma sürecinin bireyler üzerinde yarattığı stresi azaltmak için, mahkemeye başvurmadan önce boşanmayı düşünen eşlere danışmanlık hizmeti verilmesinin ve boşanmanın eşler ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri hakkında tarafları bilgilendirmenin önemli düzeyde fayda sağlayacağı ifade edilebilir. Ayrıca boşanma konusu üzerine çalışan meslekî profesyonellerin, boşanma sürecindeki bireylerin baş etme kapasitelerini geliştirme odaklı gerçekleştirdikleri meslekî çalışmalarda, multidisipliner bir yaklaşım benimsemesinin pozitif sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

K a y n a k l a r

Altıntaş, S. (2014). *Depresyon ile dinsel başa çıkma arasında ilişki üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atar, F. (2007). Nikâh. *İslam Ansiklopedisi* (Vol. 33, pp. 112-117). TDV Yayınları.

Atkinson, R. L., & Atkinson, R. C. (1999). *Psikolojiye giriş* (Y. Alogan, Çev.). Arkadaş Yayınevi.

Ayan, S. (2004). *Evlilik birliğinin korunması*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak*. İz Yayıncılık.

Ayten, A., & Sağır, Z. (2014). Dindarlık, dinî başa çıkma ve depresyon ilişkisi: Suriyeli sığınmacılar üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 5-18.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Anı Yayınları.

Certel, H. (1998). İslami ibadetlerin psikososyal işlevleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 1(3), 149-156.

Çağlayan, H. (2016). Ahlâkî davranış açısından inanç ve görev ahlakı. *e-Şarkıyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 93-107.

Çevik Demir, Ş. (2013). *Ergenlerde benlik saygısı ve dini başa çıkma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekşi, H. (2001). *Başaçıkma, dini başaçıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Eğitim, ilahiyat ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ezra Park, R. (2017). *Sosyoloji ve sosyal bilimler sosyoloji bilimine giriş I* (D. B. Aksel, Çev.). Pinhan Yayınları.

Emiroğlu, K., & Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1986). Stress processes and depressive symptomatology. *Journal of Abnormal Psychology*, 95(2), 107-113.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayıncılık.

Gözübüyük, A. Ş. (2001). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları*. Turhan Kitabevi.

Hawkins, D. N. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84(1), 445-465.

Hökelekli, H. (2012). *Din psikolojisine giriş*. Dem Yayınları.

Hökelekli, H. (2013). *Psikolojiye giriş*. Emin Yayınları.

Kavas, E. (2013). *Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, F. (2014). *Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerde problem çözme ve dini başa çıkma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2009). Dinsel pratiklerin sıklık düzeyleri ile dinî başa çıkma arasındaki ilişki: Ergenler üzerine ampirik bir araştırma. *Bilimname*, 1, 140-182.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay & D. Kömürçü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping*. Guilford Press.

Pargament, K. I., Ensing, D. S., Falgout, K., Olsen, H., Reilly, B., Van Haitsma, K., & Warren, R. (1990). God help me (I): Religious coping efforts as predictors of the outcomes to significant negative life events. *American Journal of Community Psychology*, 18(6), 793-824.

Peker, H. (2011). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.

Rycroft, C. (1989). *Psikanaliz sözlüğü* (M. Sağman Kayatekin, Çev.). Ara Yayıncılık.

Şahin, N. H., & Durak, A. (1995). Stresle başa çıkma tarzları: Üniversite öğrencileri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 56-73.

Şentepe, A. (2009). *Yaşlılık döneminde temel problemler ve dini başa çıkma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şentürk, H. (2010). *İslami hayatın psikolojik temelleri*. İz Yayıncılık.

Tarhan, N. (2005). *Kadın psikolojisi*. Nesil.

Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. Bulut Yayınevi.

Topuz, İ. (2003). *Dini gelişim seviyeleri ile dini başa çıkma tutumları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, A. (2009). *Özel eğitim gerektiren çocukların problemleri, din ve aile tutum davranışları (otistik çocuklar örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turner, B. S. (2014). *Klasik sosyoloji* (İ. Çetin, Çev.). İletişim Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Evlenme ve boşanma istatistikleri 2022. *Haber Bülteni*, 49347.

Türküm, A. S. (2002). Stresle başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18), 25-34.

